

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

ПРЕГЛЕД НА АКТУАЛНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ И НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ ЗА СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ХОРА С ИНТЕЛЕКТУАЛНИ УВРЕЖДАНИЯ

Въведение

Проект „Мога да съм полезен – Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания” има за цел разработване и апробиране на модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания, който интегрира успешната практика в Холандия и България. Активно участие и принос към развитието на модела имат експерти на Столична община дирекция „Социални дейности”, екипите на услугата „Социален учебно-професионален център” (СУПЦ) и експерти на Общинските администрации в 9-те общини, в които се предоставя услугата СУПЦ¹.

Проектът се изпълнява от Фондация „Институт за социални услуги в общността”, в партньорство с Фондация „Де Пасарел” (Холандия) и Столична община и се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския съюз през Европейски социален фонд.

Документът е разработен от екип от български и холандски експерти, с активното участие на представители на ангажираните държавни институции (Министерство на труда и социалната политика, Министерство на образованието, младежта и науката, Агенция за социално подпомагане, Агенция по заетостта, Държавна агенция за закрила на детето, Регионален инспекторат по образование - София), СУПЦ и други заинтересовани страни (Агенция на хората с увреждания, доставчици на социални услуги, др.).

Контекст на анализа

Настоящият документ представлява аналитичен преглед на действащите нормативни регулации за предоставяне на социални услуги в общността за хора с интелектуални увреждания с оглед разработването и прилагането на действащ модел на социално включване за младежи с лека умствена изостаналост. Тази група млади хора се явява една от целевите (непреки) групи по проекта поради своите специфични характеристики, а именно:

- наличен потенциал за социално включване и активен живот в общността;
- по-дълъг период на преход от детство към зрялост;
- потребност от подкрепа за достъп до професионално образование и заетост.

За да се постигне изчерпателност и прецизност на анализа и да се гарантира неговата връзка с изследвания въпрос и с целта на проекта, той се основава на няколко основни

¹ Банско, Варна, Главница, Горна Оряховица, Димитровград, Пловдив, Поморие, Свищов и София.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

теоретични принципа за предоставяне на социална подкрепа на хора с ителектуални увреждания, представени по-долу като теоретична рамка на модела за социално включване.

Методика на анализа

Анализът се проведе в няколко последователни стъпки, както следва:

1. Изготвяне на теоретична рамка на модела на социално включване и определяне на целта и параметрите на изследването;
2. Определяне на компонентите на анализа;
3. Проучване на стратегическите документи на национално и регионално ниво и извеждане на референтни наблюдения;
4. Съгласуване и прецизиране на заключенията и изводите с представители на заинтересованите страни:
  - СУЩ в страната;
  - Местна власт;
  - Министерство на труда и социалната политика;
  - Агенция за социално подпомагане;
  - Агенция по заетостта;
  - Агенция на хората с увреждания;
  - Министерство на образованието, науката и младежта;
  - Регионален инспекторат.
5. Изготвяне на финален документ с обобщенията на анализа.

I. Теоретична рамка на модела за социално включване на младежи с леки интелектуални увреждания

Теоретичната рамка включва описание на обективните потребности от подкрепа и услуги, изискванията към социалната подкрепа и принципите за нейното ефективно и ефикасно предоставяне, съобразно европейските принципи и стандарти на социална работа и холандския опит и практика.

Целта на теоретична рамка е да предостави рамката за изпълнението на проекта за социално включване на лица с интелектуални увреждания. Тя ще бъде основата на главните дейности по проекта, като например – анализа на правната рамка, социалните практики, предоставянето на услуги и т.н.

Основната цел на теоретичния модел е да насочва работата по модела за социално включване към неговата реална отправна точка – нуждите на хората с леки интелектуални увреждания в периода на прехода от детството към зрелостта.

Той е отправната точка за описването на основните въпроси на анализа на съществуващата система от социални услуги и подкрепа, а на по-късен етап – за разработването на Модела за социално включване.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Теоретичната рамка на Модела за социално включване на младежи с леки интелектуални увреждания включва описание на началната точка на проекта, нуждите на целевата група, изискванията и принципите на ефективно и ефикасно предоставяне на социални услуги на лица с интелектуални увреждания, основани на европейските стандарти и холандския опит.

1. Отправна точка на проекта

Основният въпрос, на който проектът трябва да отговори, е:

Как да се организира социалната подкрепа за лица с леки интелектуални увреждания в периода на преминаването от детството към зрелостта по път, който води до максималното възможно включване в обществото?

Позицията в българския контекст на този въпрос трябва да бъде разглеждана като се вземат предвид съществуващите социални услуги – Социален учебен-професионален център и Преходно жилище.

Основният фокус на проекта е върху:

- Лица с ЛЕКИ интелектуални увреждания;
- Преходът от детство към зрялост;
- Подкрепа, ориентирана към развитието на независимост и максимално възможно включване в обществото.

2. Социално включване на лица с увреждания

Социалното включване е основана цел на проекта, с фокус върху младежи с леки интелектуални увреждания.

Концепцията за социално включване е възприета от Европейския съюз като водеща за осигуряването на благополучието и просперитета на гражданите на държавите-членки. Под социално включване се разбира осигуреното от държавата пълно гражданство на лицата с увреждания, уважение на техните права и пълно социално участие във всяка сфера на социалния живот.

То е формулирано като една от целите на Стратегията на Европейския съюз за устойчив растеж през следващото десетилетие – Европа 2020 – Бедност и социално включване и една от основните промени, формулирани в нея е „да се промотира **активното включване** в обществото и трудовия пазар на най-рисковите групи“.

Социалното включване има специфично значение по отношение на особеностите на лицата с увреждания. В българския контекст то също така се отнася и до все още съществуващата институционална грижа и подкрепа за деца и възрастни, които в следствие на нея страдат от социално изключване.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

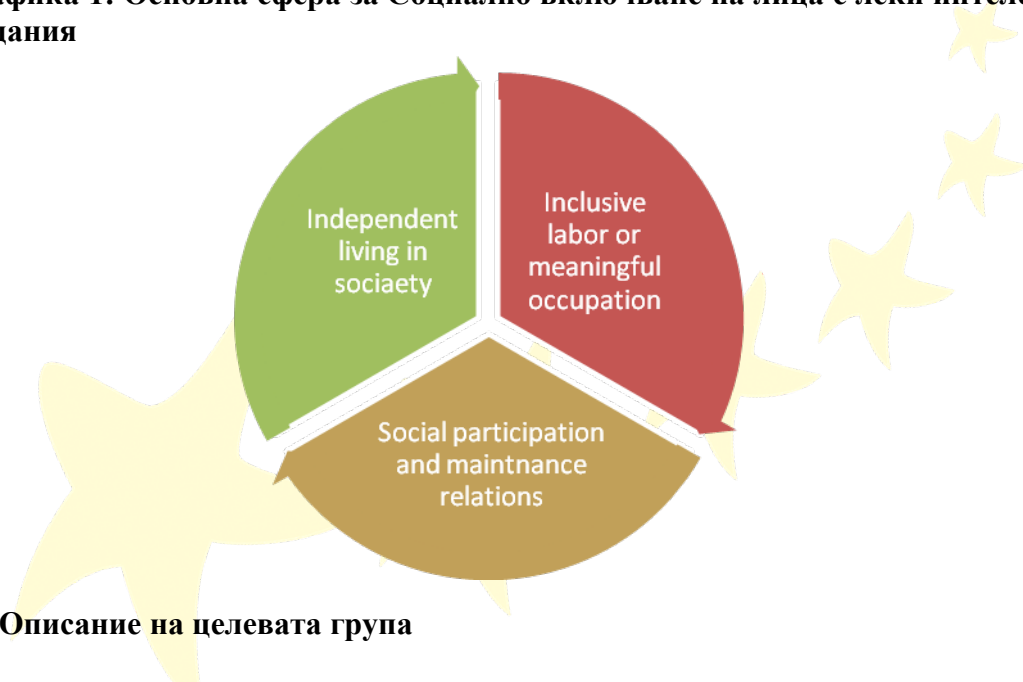
Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Настоящият проект се фокусира върху един аспект на социалното включване по отношение на потребността на децата с леки интелектуални увреждания от подкрепа при израстването им до зряла възраст по начин, който осигурява участието им в обществото като отговорни и допринасящи граждани, като в същото време те да имат възможността да се възползват от всички граждански права и социални облаги.

По отношение на необходимата подкрепа, социалното включване е постижимо чрез комбинация от мерки, които покриват всички специфични потребности на лицата с леки интелектуални увреждания в три сфери:

Графика 1: Основна сфера за Социално включване на лица с леки интелектуални увреждания

3. Описание на целевата група

Целевата група на проекта са лица с леки интелектуални увреждания в периода на преход от детство към зрялост.

3.1. Описание на интелектуално увреждане и неговата степен²

Световната здравна организация дава дефиниция на термина „интелектуално увреждане“ и на четири нива на увреждане в зависимост от когнитивните функции на лицето:

Дефиниция на интелектуално увреждане според СЗО³:

² Тази глава е изготвена на основата на Динамичен модел за планиране и предоставяне на социални услуги в общността за лица с интелектуални увреждания, издадено като част от проект, финансиран от МАТРА - "БАЛИЗ - Достоен живот за хората с интелектуални увреждания", 2010

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Състояние на забавено или непълно умствено развитие, което се характеризира с нарушение на уменията, които възникват в процеса на развитие и които способстват за формирането на общото ниво на интелигентност, т.е. познавателните, речевите, двигателните и социалните умения. Изоставането може да се прояви със или без други психични или соматични разстройства.

Световната здравна организация разглежда четири степени на интелектуално увреждане, определени съобразно индивидуалните резултати от теста за интелигентност: лека, умерена, тежка и дълбока. Степените са описани детайлно в Класификация на диагностичните критерии за изследване на психичните и поведенчески нарушения, МКБ-10.

Таблица 1. Степени на интелектуално увреждане според СЗО

4
70% от случаите с интелектуални увреждания попадат в тази категория; Често увреждането се открива късно; Увреждането може да се прояви като трудности при обучението в училище Много възрастни са способни да работят и да поддържат добри социални взаимоотношения, както и да допринасят за обществото.
Умерена умствена изостаналост (IQ между 35-49)⁵
Много вероятно да се прояви като забележимо забавяне в развитието по време на детството; Повечето хора с умерена степен на интелектуално увреждане могат да придобият определена степен на независимост в самообслужването и задоволителни умения за общуване и учен; Възрастните се нуждаят от различна степен на подкрепа, за да живеят и работят в обществото.
Тежка умствена изостаналост (IQ между 21-34)⁶
Забавяне в развитието в ранна детска възраст; Ограниченията в речта и общуването правят диагнозата трудна и зависеща от информация, предоставена от хората, които не познават лицето достатъчно добре; Ограничения за мобилността и самообслужването; Най-вероятно се нуждаят от продължителна подкрепа
Дълбока умствена изостаналост (IQ под < 20)⁷
Често съпроводено с тежки физически увреждания; Често съпроводено със сензорни увреждания;

³ Световна здравна организация, 10-то издание на Международната класификация на болестите и здравословните проблеми, Международна класификация на болестите (МКБ-10) Глава 5 – Умствени и поведенчески разстройства, Умствено изоставане (F70). www.who.int/classifications.

⁵МКБ-10, F71

⁶МКБ-10, F72

⁷МКБ-10, F73

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Води до сериозни ограничения в самообслужването, нарушена моторика и проблеми в комуникацията.

Най-вероятно се нуждаят от продължителна подкрепа.

Интелектуалното увреждане може се появи в резултат на физиологични, генетични и/или социални фактори. При повече от 50% от случаите на интелектуално увреждане не могат да бъдат определени със сигурност конкретните причини за неговото появяване.

Когато определят и оценяват интелектуалните увреждания, специалистите трябва да имат предвид допълнителните фактори, сред които: обичайната социална среда на лицето, богатството на езика и културните различия, чрез които лицата общуват, функционират или действат.

Интелектуалните способности и социалната адаптация подлежат на промяна с времето и дадено състояние може да се подобри вследствие на обучение и рехабилитация. Диагнозата се отнася към моментното ниво на функциониране.

3.2. Специфики на лицата с леки интелектуални увреждания

От официалните документи на СЗО вече е видно, че най-голямата група от лица с ограничения в когнитивното и адаптивното поведение е групата на лицата с леки интелектуални увреждания. Според официалната статистика⁸ броят на лицата с леки интелектуални увреждания в дадена държава съставлява 0.63% от общото население.

За България този процент представлява брой от 46 396 души, който се прилага към резултатите от *Преброяването на населението и жилищния фонд в Република България, 2011 г.*⁹ Лицата с леки интелектуални увреждания представляват 50% от общия брой лица с интелектуални увреждания в България и наброяват 23 198.

Таблица 2. Брой на лицата с леки интелектуални увреждания в България

Лица с интелектуални увреждания в България	% от населението	Брой лица ¹⁰
Лица с интелектуални увреждания	0,63%	46 396
Лица с леки интелектуални увреждания	0,315%	23 198
Лица с умерени	0,22 %	16 202
Лица със тежки и дълбоки	0,095 %	6 996

Лицата с леки интелектуални увреждания, като най-голямата група на лица с интелектуални увреждания, се характеризират само с определени ограничения в когнитивното и адаптивното поведение. Те не се различават особено от лицата без интелектуални увреждания и тяхното увреждане често остава скрито. Проблемите в когнитивните способности могат да бъдат преодолени лесно с добро обучение и възпитание, фокусирано върху адаптивните им способности, като по този начин те лесно могат да бъдат включени в социалния живот и могат да извършват повечето от

⁸ Статистически инструмент за планиране на капацитета на социалните услуги за лица с интелектуални увреждания, De Passerel & БАЛИЗ, 2010

⁹ Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg/census2011/>

¹⁰ Изчислени на основата на официалния брой на населението: 7 364 570.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

дейностите, свързани със самообслужване и домакинството, както и да изпълняват работните си задължения. Изправени пред проста, позната ситуация, те могат да функционират независимо, без външна подкрепа.

Независимо от това, непрестанно усложняващите се социални взаимоотношения, социалните структури и системи и административните условия за всички граждани правят живота в обществото много сложен и динамичен и поставя лицата с леки интелектуални увреждания в уязвима позиция. Те се нуждаят от подкрепа за психо-социалното си функциониране.

3.3. Специфики на целевата група по отношение на развитието.

Целевата група на проекта включва лица с интелектуални увреждания, които са:

- Със своите собствени семейства. Отгледани в семейна среда.
- Отгледани в специализирани институции или учещи в специални училища, които предлагат комбинация от обучение и настаняване и *де факто* функционират като институции.

Не всички лица с леки интелектуални увреждания съгласно Коефициента за интелигентност се нуждаят от специализирана подкрепа. Такива лица могат да се научат и абсорбират адаптивни способности вследствие на добро образование, възпитание и подкрепа на семейството, което предоставя социални мрежи. В резултат на това много от тях се справят частично независимо.

В същото време, когато не е на лице подходящо възпитание в ранното детство и дори са пропуснати някои фази на развитието в определените за това периоди, забавянето на развитието прави лицата дори още по-изостанали в тяхното когнитивно и адаптивно функциониране в сравнение с общата норма за тяхното ниво на общуване. Това важи особено за лица, които са отгледани в институции. Институционалната грижа води до възприемане на ограниченията и до развитието на „странно“ поведение, което е резултат от странния и не-подкрепящ контекст в институциите. В резултат на това лицата, които са отгледани в специализирани институции притежават по-малко адаптивни способности и по-сериозни проблеми в сравнение с други лица със същото ниво на интелектуално функциониране (резултати на IQ теста), които са отгледани в нормална семейна среда.

Матрица за оценяване на уязвимата позиция на лицата с леки интелектуални увреждания

Възможности за интеграция на лицата с леки интелектуални увреждания	Опасности за интеграцията на лицата с леки интелектуални увреждания
<ul style="list-style-type: none"> - Незабележимо увреждане; - Способност за четене, писане и вербална комуникация (в повечето случаи) 	<ul style="list-style-type: none"> - Сложни общество и социални взаимоотношения - Гъвкав и променящ се контекст и социални взаимоотношения

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

- Интелектуално функциониране, близко до „нормалното“; - Възпитанието може да развие адаптивно поведение което да балансира ниския IQ; - Няма физическо увреждане (в повечето случаи)	- Липса на устойчиви социални отношения и подкрепа - Незабележимо увреждане – кара другите да се отнасят с тях като към лица с пълни интелектуални способности. - Соматични заболявания

Обобщение на Лицата с леки интелектуални увреждания

- ✓ Най-голямата група измежду лицата с интелектуални увреждания
- ✓ Някои ограничения в когнитивното и адаптивното поведение
- ✓ Много често увреждането остава скрито
- ✓ Проблемите, свързани с когнитивните способности могат лесно да бъдат преодолени с обучение и възпитание, фокусирано върху техните адаптивни способности
- ✓ Те могат напълно да изпълняват повечето от домакинските задължения и да се грижат за себе си, да изпълняват професионалните си задължения.
- ✓ Те могат да функционират независимо, без външна подкрепа, изправени пред проста, позната ситуация,
- ✓ Често проявяват компенсаторно поведение
- ✓ Много впечатлителни

3.4. Житейски подход

Проектът е ориентиран към много специфичен сегмент от жизнения цикъл на лицата с леки интелектуални увреждания – преходния период от детството към зрелостта. При децата, които функционират в норма, този период е между 16 и 25-годишна възраст. При децата с леки интелектуални увреждания този период е по-дълъг – започва по-късно (между 16-18 г.) и продължава до около 29-годишна възраст.

3.4.1. Специфики на периода

Основната промяна в този период на живота е хората е развиването на способности за независим живот. За някои лица, които, вследствие на увреждане, в повечето случаи никога няма да достигнат ниво на пълна независимост, този период е ключов за тяхното социално включване. Ако в този период те бъдат подкрепени, за да развият колкото се може повече умения и способности за независим живот, да развият подходяща подкрепяща мрежа и подходящи работни навици и професионален профил – тогава те могат да водят доста добър независим и включен живот в обществото с най-малко възможна (или дори без) подкрепа.

3.4.2. Етапи на периода

Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Фондация ИСУО носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или Министерство на труда и социалната политика.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Периодът на преход от детство към зрялост се състои от 3 основни етапа. Те всички отговарят на развитието на детето във възрастен и предоставят информация за нивото на развитие и постиженията.

Първият етап е етап на Начална ситуация.

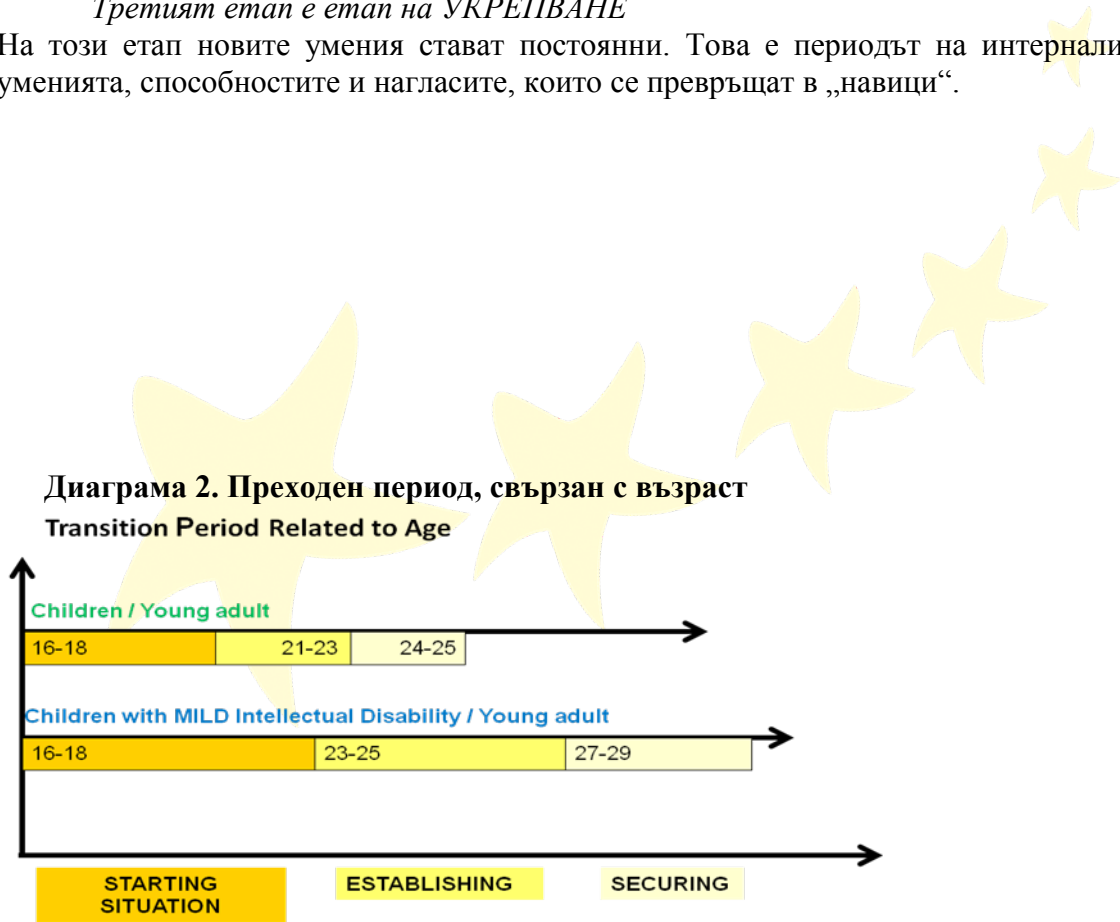
Началната ситуацията е тази, при която детето е дете и все още започва да развива способности, които ще са му необходими за неговия / нейния живот като възрастен.

Вторият етап е етап на УСТАНОВЯВАНЕТО

Този етап се характеризира с установяването на уменията и нагласите в преходния период. Това също така е и периодът на усилено учене на нови умения и тяхното прилагане.

Третият етап е етап на УКРЕПВАНЕ

На този етап новите умения стават постоянни. Това е периодът на интернализация на уменията, способностите и нагласите, които се превръщат в „навици“.

4. Оценка на потребностите за лица с интелектуални увреждания

Класификациите на СЗО: МКБ-10 и Международната класификация за Функционалност, Увреждания и Здраве са основните отправни точки за оценяване на нуждите от подкрепа за социалното включване и независим живот на лицата с интелектуални увреждания.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

С тях като основа функционирането се наблюдава в перспективата на диагноза, личност и средата, в която лицето функционира. Съществуват много допълнителни фактори, които влияят на способността на дадено лице да живее по-независимо. Някои от тези фактори бяха споменати по-горе – институционализация, правилно възпитание, мрежа от подкрепа, сложни социални ситуации и т.н. Понякога са налице допълнителни нарушения или заболявания, които също влияят по един или друг начин на интеграцията на даденото лице.

Оценката на нуждите от подкрепа на дадено лице съблюдава 1) функционирането на лицето, 2) наличието или отсъствието на други заболявания, нарушения или здравословни проблеми и 3) социалната среда на даденото лице.¹¹

Таблица 2. Теми за оценка на нуждата от грижа за лица с увреждания

Теми за оценка		Кратко описание
Оценка на функционирането	Двигателно функциониране	да извършва движения, като вървене, сядане, ставане и т.н.
	Самообслужване	Да извършва всички необходими грижи за тялото и живота си
	Домакински дейности	Да се грижи за къщата, да приготвя храна, да се справя с пране и т.н.
	Социални функции	Да организира независимия си живот – да взема решения, да организира структурата на деня си, да се справя с административни и финансови въпроси и т.н.
	Функции, свързани със социалните взаимоотношения	Да започва и поддържа взаимоотношения, да се включва в социалния живот и т.н.
	Извършване на трудова дейност	Способността да извършва структурирана работа, да изпълнява задачи, да следва работен график и т.н.
Други увреждания / затруднения	Други увреждания	Физически, психиатрични, соматични, сензорни
	Медицински здравни проблеми	Нужда от редовна специализирана парамедична интервенция
	Проблеми в поведението	Наличие на опасно или

¹¹ Предложената оценка е основана на теоретичния модел за оценка на Международната класификация за Функционалност, Увреждания и Здраве (СЗО) и въпросника, изготвен за нуждите от оценка на социалната подкрепа в рамките на проекта МТСП - „От планиране към ефективно предоставяне на социални услуги в общността за лица с интелектуални увреждания.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

		неприемливо за лицето или за другите поведение
Социалната среда на лицето	Условия в домакинството	Лична / наследствена къща
	Мрежа от подкрепа	Родители, роднини, които подкрепят лицето

5. Социалната подкрепа в период на трансформация

По определение социалната подкрепа е допълнение към основните системи и нейната цел е да предложи помощ, която да улесни интеграцията в основните системи и използването на основни услуги. В резултат на това Моделът за социално включване трябва най-вече да се отнася към основните системи и към системата за социална подкрепа, но с перспективата да играе второстепенна роля.

5.1. Функции на социалната подкрепа

Както беше споменато по-горе, социалното включване е свързано с три основни житейски сфери – труд и работа, живот и социално участие. За да могат да бъдат включени, лицата с интелектуални увреждания се нуждаят от подкрепа за развиването на подходящи способности във всяка една от тези три сфери:

- ⌚ Работни способности, които водят до възможността за изпълнение на работни или подкрепени задължения
- ⌚ Житейски способности, за възможно най-независим живот.
- ⌚ Социални способности, за развитие и поддържане на професионална мрежа.

Подкрепата, която е ориентирана към социално включване, трябва да уважава и трите ъгъла на развитието на умения и да предлага равномерна подкрепа за всеки един от тях.

Диаграма 3. Цикъл на подкрепа и развитие на способности за социално включване

Labor abilities

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

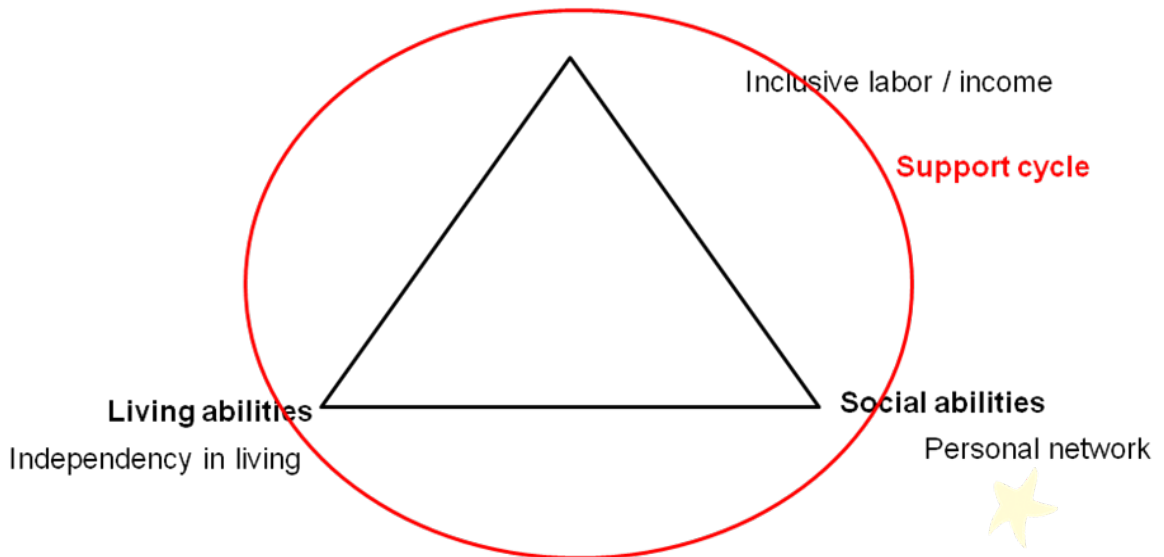
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

5.2. Интензивност на социалната подкрепа

Основен принцип на социалната работа е равномерността на подкрепата спрямо нивото на развитие и възрастта. Това е защото твърде много подкрепа е също толкова лоша, колкото твърде малко. Принципът на включеност изисква развитието на независимост. Независимостта може да бъде развита единствено с прогресивно намаляване на интензивността на подкрепата.

Видът на намаляването на интензивността на социалната подкрепа е илюстриран на Диаграма 4 по-долу.

Диаграма 4. Верига на интензивност

Европейски съюз

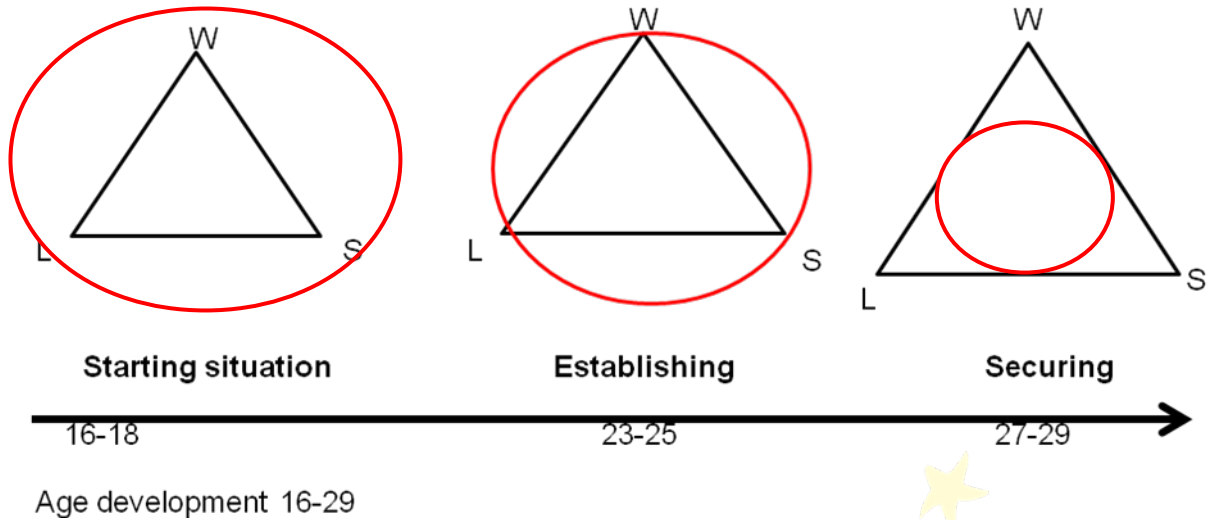
ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

5.3. Подход на социална подкрепа, свързан с възрастовите специфики

Диаграма 5. Специфики на подхода на подкрепа

STARTING SITUATION	ESTABLISHING	SECURING
Measurement of competences	Progress measurement	Final measurement
Specific place	Semi-specific	Integrated
Target group oriented	Mixed	Community
Discovering the abilities	Training competences	Using competences
Normative support	Coaching	Supporting(ambulatory)

6. Подкрепящи функции и дейности

Определянето на необходимите подкрепящи дейности за социално включване на лица с леки интелектуални увреждания е резултат от взимането предвид на развитието, което се случва в периода на преход между детство и зрялост и също така с перспективата на подкрепа, ориентирана към развитието на три вида способности – социални, работни и житейски.

Таблица 3. Подкрепящи функции и дейности

	НАЧАЛНА	УСТАНОВЯВАНЕ	УКРЕПВАНЕ

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

	СИТУАЦИЯ		
РАБОТНИ СПОСОБНОСТИ (включване в труд/доход)	Училище	Обучение	Подкрепено назначение
ЖИТЕЙСКИ СПОСОБНОСТИ (Независим живот)	Резидентна грижа	Обучение за независим живот	Амбулаторна подкрепа за живот
СОЦИАЛНИ СПОСОБНОСТИ (лична мрежа)	Обучение в социално поведение	Изграждане на лична мрежа	Поддържане на личната мрежа

7. Отправна точка за анализа

Поради спецификите на целевата група, проектът първо ще изследва функционирането не само на системата за социална подкрепа. Концепцията за включване изисква включването в образователната система в училищна възраст, а в зряла възраст – в трудовата такава.

Диаграма 6. Системи за подкрепа по отношение на лицата с леки интелектуални увреждания

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Отправната точка на анализа на нормативната рамка и социалните практики е наблюдението на 4 основни елемента от предоставянето на социална (и не само социална) подкрепа на лицата с интелектуални увреждания.

Анализът изследва настоящия модел за подкрепа (на хартия и на практика), като го анализира по отношение на следните елементи:

- **Оценка на нуждите:** Как се оценяват нуждите от подкрепа, как се организира оценяването, как се извършва, има ли стандартизирана методология за това, как и от кого се определя нивото на функциониране и необходимата грижа; тук се взима предвид оценяването, свързано с образователната и социалната системи.
- **Достъп до социална подкрепа и достъп до професионално образование:** Как е организиран достъпът, кои са включените институции,
- **Настояща подкрепа (социална и образователна):** Какви са настоящите дейности за подкрепа, какви са възможностите за интеграция, как са организирани те и какви нужди покриват;
- **Координация между системите:** Има ли връзка между дейностите, предлагани от системите; координирани ли са тези системи при оценяването, достъпа и предлагането? В какво са координирани, предлага ли се подкрепата допълнително?

Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Фондация ИСУО носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или Министерство на труда и социалната политика.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

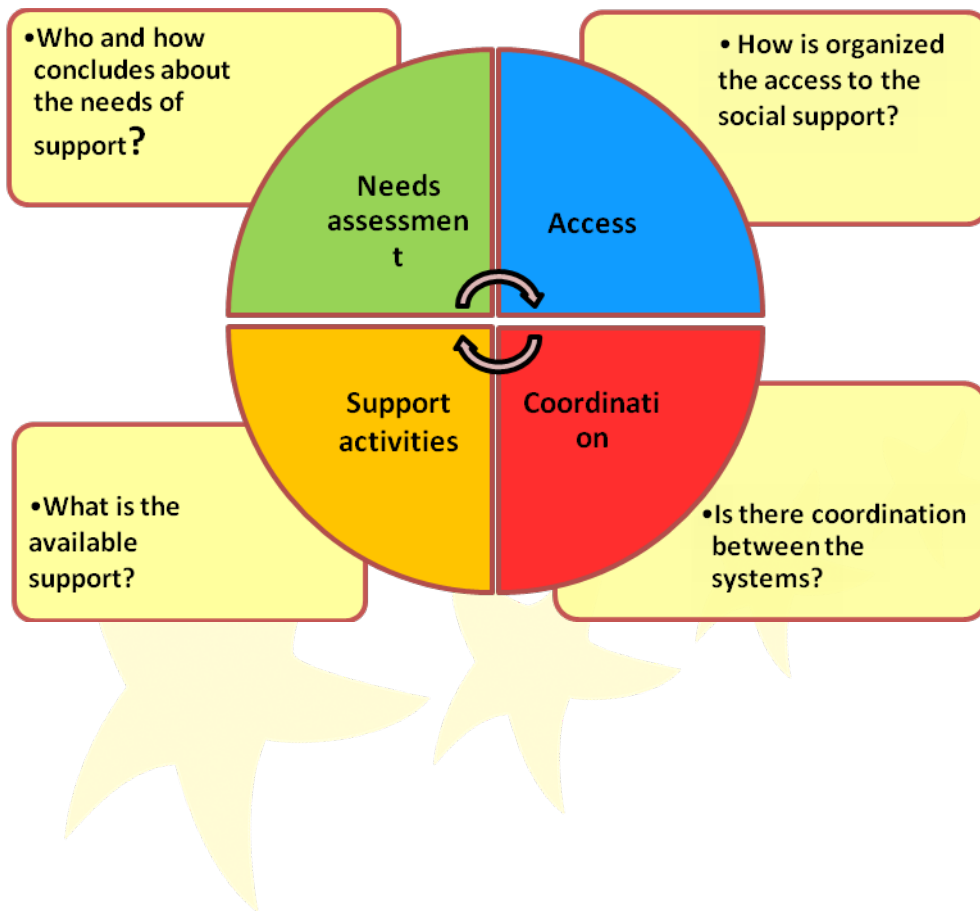
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Диаграма 7. Фокус на анализа.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

II. Анализ на нормативно регламентираната подкрепа за млади хора (деца и лица) с леки интелектуални увреждания в България

Анализът включва преглед на нормативни и стратегически документи на национално ниво, поднормативни актове, наредби и указания, както и на общински и областни стратегии и планове за действие, свързани със социалното включване и подкрепата на децата и лицата с леки интелектуални увреждания.

1. Цели на анализа

Целта на анализа е да представи картина за актуалното състояние на подкрепата, която се предоставя на деца и младежи с леки интелектуални увреждания в периода на преход от детството към зрелостта.

Процесът на анализ включва преглед на релевантните документи, регламентиращи същността, формата, обхвата и процеса на предоставяне на подкрепа на младите хора с интелектуални увреждания през призмата на ключовите компоненти в процеса на доставка на услугите, а именно:

- оценка на потребностите от подкрепа и услуги;
- насочване и достъп до услуги;
- предоставяне на подкрепа и услуги;
- координация между различните сектори и системи на подкрепа (образование, социално подпомагане и социални услуги, здравеопазване и заетост).

В резултат на анализа ще бъдат изготвени препоръки към модела за социално включване на младите хора с леки интелектуални увреждания, както и препоръки към нормативната база, която регламентира подкрепата за тази група в неравностойно положение - след прилагането на модела в практиката.

2. Параметри на анализа

2.1. Анализ на нормативните и поднормативните документи

Анализът на нормативната рамка включи системно проучване на всички въпроси, свързани с грижата за деца и младежи с леки интелектуални увреждания, предоставяна под формата на общодостъпни услуги и специализирана подкрепа.

Изследвани бяха следните сектори и секторни политики, както и тяхното прилагане на общинско ниво:

- *Образование:* основно, специално и професионално образование, интегрирано обучение на деца и младежи (над 16 г.) с леко интелектуално увреждане;

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

- *Социално подпомагане и социални услуги:* форми на социално подпомагане и социални услуги за деца и младежи с леко интелектуално увреждане с фокус върху социалната услуга в общността СУПЦ и социалната услуга Преходно жилище;
- *Здравеопазване:* издаване на решение за степен на увреждане и дълготрайна нетрудоспособност, координация на здравната система с останалите сектори при предоставянето на образователни и социални услуги;
- *Пазар на труда:* достъп до пазара на труда, специална закрила, преференции за младите хора с интелектуални увреждания.

Проучените нормативни и под нормативни документи са описани в *Приложение 1*.

2.2. Анализ на стратегическите документи

Анализът обхваща стратегическите документи на национално и регионално ниво, за да изследва визията за социалното включване на хората с увреждания и специфичното място на въпросите, свързани с подкрепата на младите хора с леки интелектуални увреждания.

Изследваните стратегически документи са описани в *Приложение 2*.

3.3. Анализ на социалната практика и потребностите от развитие и координиране на услугите за млади хора с интелектуални увреждания

Анализът стъпи на изготвената теоретична рамка и описаните по-горе основни компоненти на социална подкрепа, а именно:

- потребности от подкрепа на целевата група и оценката на потребностите;
- насочване и достъпа до тази подкрепа и услуги;
- същност на необходимата подкрепа;
- координация между отделните услуги.

Анализът включи проучване на актуалното състояние на услугите, предоставяни на деца и лица с леки интелектуални увреждания и, конкретно, на услугата в общността СУПЦ, като даде възможност за формулиране на конкретни въпроси по отношение на необходимата подкрепа и услуги и на потребностите от развитие в областта на социалното включване.

Проучването бе структурирано с помощта на матрица с предварително структурирани въпроси, проследяващи основните компоненти на предоставяната подкрепа, представена по-долу.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001
„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Матрица за анализ на социалната практика

<p>Оценката на потребностите от подкрепа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Как се оценяват специфичните потребности на лицата с леки интелектуални увреждания? - Как е организиран процесът на оценка на потребностите? - Кой провежда оценката на потребностите от подкрепа и по каква методика? - Има ли координация между различните сектори на подкрепа в процеса на оценката? 	<p>Достъп до подкрепа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Как е организиран достъпът до услуги? - Кои институции са въввлечени? - Какви са реалните възможности за ползване на услуги (наличен капацитет, разположение)?
<p>Услуги и дейности за подкрепа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Какви са наличните услуги – социални, образователни и подпомагачи трудовата активност? 	<p>Координация между секторите на подкрепа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Има ли съгласуваност между предоставяните услуги в различните сектори, има ли надграждане и връзка между услугите, има ли някаква форма на интегрираност на подхода? - Координират ли се секторите на подкрепа по отношение на дейности като оценка на потребностите и осигуряване на достъп до услугите?

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

3. Обобщение на изводите от анализа

3.1 Изводи по отношение на анализа на нормативната рамка

Основните изводи от направения анализ на нормативните и поднормативните документи могат да бъдат обобщени както следва:

- Нормативните документи са съобразени с европейските принципи и регламенти за подкрепа на социалното включване на хората с увреждания;
- Нормативните документи са в процес на хармонизиране съобразно принципите и изискванията на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (задача на междуведомствена група) и се очаква този процес да допринесе за по-добрата координация между отделните системи и сектори на подкрепа, както и до конкретизиране на мерките за социално включване;
- Нормативните документи се нуждаят от по-нататъшно прецизиране и взаимнообвързване съобразно компонентите на теоретичния модел („потребности от подкрепа – достъп до подкрепа – подкрепа и услуги – координация”) със съответната степен на конкретност, йерархична и хоризонтална взаимовръзка (закони, правилници, методики, указания);
- Нормативните документи се нуждаят от разширяване и прецизиране, за да осигуряват възможности за интегрирана/ комплексна подкрепа на децата и лицата с интелектуални увреждания (социална, здравна и образователна подкрепа, подкрепа за заетост), както и за продължаваща подкрепа съобразно жизнения цикъл (детство, преход към зрелостта, зрялост, старост);
- Нормативните документи се нуждаят от усъвършенстване в посока гарантиране на координацията между различните системи и сектори на подкрепа (образование, социално подпомагане и социални услуги, здравеопазване и заетост);
- Нормативните документи трябва да бъдат периодично преразглеждани, в тясна връзка със социалната практика и с променящите се потребности от подкрепа на хората с увреждания, така че да допринасят за развитието на социалните услуги и осигуряване на лесен достъп до тях, а не да затрудняват тези процеси.

3.2. Изводи по отношение на стратегическите документи

Основните изводи от направения анализ на стратегическите документи могат да бъдат обобщени както следва:

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

- Стратегическите документи на национално ниво и регионално ниво са разработени в съответствие с европейските принципи и регламенти за подкрепа на социалното включване на хората с увреждания;
- За да бъдат прилагани ефективно в социалната практика, стратегическите документи на регионално ниво се нуждаят от конкретизиране на планираните мерки за социално включване чрез:
  - Обвързване на планираните мерки със статистическите данни за хората с увреждания на областно/ общинско ниво (% хора с интелектуални увреждания за съответната административна област);
  - Планиране на необходими социални услуги за хората с интелектуални увреждания на регионално ниво, обхващащи жизнения цикъл на нуждаещите се (деца с интелектуални увреждания, млади хора с интелектуални увреждания, възрастни с интелектуални увреждания);
  - Дългосрочно планиране на необходимия капацитет на услугите (съобразно статистическите данни) и развитието на услугите (съобразно жизнения цикъл на хората с интелектуални увреждания);
  - Планиране на необходимите човешки/ професионални ресурси за предоставяне на подкрепа на хората с интелектуални увреждания съобразно статистическите данни и планираното развитие на социалните услуги.
- За да бъдат работещи приложни инструменти за социално включване на хората с интелектуални увреждания, общинските стратегии за социални услуги се нуждаят от конкретизиране на мерките за подкрепа съобразно специфичните потребности и профила на хората с интелектуални увреждания в конкретната административна единица.

3.3. Изводи по отношение на социалната практика и цялостния процес на подкрепа на млади хора с интелектуални увреждания

Оценка на потребностите от подкрепа

Оценка на потребностите от подкрепа в образователната система

🕒 Организация на оценката:

Съгласно действащата Наредба № 1 от 2009 г. глава 2-ра, оценката на потребностите се извършва от Екип за комплексна педагогическа оценка към Регионален инспекторат по образование и педагогическите екипи в училищата/ обединените детски заведения. В резултат на оценката детето получава статут на „ученик със специални образователни потребности” (СОП). Комплексната оценка се основава на епикриза. Не се изисква решение на медицинска комисия.

🕒 Потребност от прецизиране:

Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Фондация ИСУО носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или Министерство на труда и социалната политика.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Епикризата не винаги дава информация за резултати от изследване на коефициента на интелектуално функциониране (IQ). Когато няма резултат от изследване на степента на интелектуално функциониране, изследването се провежда от психолог на Ресурсния център.

🕒 *Потребност от по-нататъшно проучване:*

Необходимо е по-нататъшно проучване на:

- процеса на изготвяне на оценка на интелектуалното функциониране;
- изискванията към специалиста, изготвящ оценката на интелектуалното функциониране;
- изискванията за използвания инструментариум за оценка на интелектуалното функциониране.

Организация на оценката на потребностите от социални услуги

🕒 *Организация на оценката:*

Дете, което иска да ползва социална услуга, трябва да представи решение за степен на увреждане (съгласно Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане (ППЗСП), което се издава по реда на чл. 101 на Закона за здравето (ЗЗ), който регламентира издаването на медицинска експертиза и Наредба за медицинската експертиза, приета с ПМС № 87 от 05.05.2010 г.

Съгласно разпоредбите на Наредбата (чл. 3), децата до 16 г. получават медицинска експертиза за „вида и степента на увреждане”, а децата над 16 г. възраст - за „трайно намалена трудоспособност”. Становищата се издават и от съответните комисии:

- за деца до 16 г. това са – детски лекарски комисии (ДЕЛК);
- за лица над 16 г. – териториалните експертни лекарски комисии и НЕЛК.

Териториалните дирекции на Агенция за социално подпомагане провеждат социална оценка по ППЗСП и оценката по Закона за интеграция на хората с увреждания (ЗУХУ). И двете социални оценки се провеждат по стандартизиран формат, даден като приложение към ППЗСП и Правилника за приложение на ЗИХУ.

🕒 *Потребност от прецизиране:*

В Приложение № 1 към чл. 63, ал. 1 на Наредбата за медицинската експертиза, където се посочва съответната отправна точка за съобразяване на установеното увреждане, стадият на неговото развитие и обусловеният функционален дефицит, в част 2 Психични блести казва:

„3. Ограничени умствени възможности: 3.1. ограничения в умствените възможности, позволяващи обучение само в специални училища, професионално вграждане само в елементарни, т. нар. незаучаеми дейности, леки смущения в развитието на говора, изоставане в интелигентността, отговарящо на интелектуален квотиент (ИК) на около 10 - 12-годишна възраст, отговаряща на лека - средна дебилност (ИК 60 - 70 при възрастни), намален контрол на влеченията и подтиците: 30 - 70 %.”

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

В Международната класификация на болестите МКБ-10 на СЗО, код F70 е отбелязана Лека умствена изостаналост с показатели на тестовете за интелигентност (ИК 50 – 69). Това означава, че:

- лица с показатели, които са гранични на нормата, могат да получат констатация за степен на увреждане или трайна нетрудоспособност, тъй като резултат ИК 70 означава реално лица в норма според МКБ-10.
- при долна граница ИК 60 не се обхваща цялата група на лица с леко умствено увреждане и част от групата лица – тези, които се оценяват с показатели ИК под 60. Те се разглеждат като лица с „по-тежко ограничение на интелигентността” и могат да получат 70 – 90 % степен на увреждане / трайно намалена трудоспособност, наравно с всички останали групи лица с умствена изостаналост (умерена F71, тежка F72 и дълбока F73), описано в т. „3.2.1. при относително благоприятно развитие на личността и възможности за социално вграждане (частичен успех в специално училище, възможности за елементарни дейности)”

Достъп до подкрепа

Достъп до професионално обучение за лица с интелектуални увреждания над 16 г.

🕒 Организация на достъпа:

Достъпът до професионално обучение е в професионална паралелка на професионално училище или в помощно училище при възраст над 16 г. Не е регламентиран като общ случай. Достъпът изисква отправяне на индивидуална молба за постъпване в училище до Регионалния инспекторат на МОНМ, който, от своя страна, придвижва молбата до Министъра за разрешение. Според данни от МОНМ поискалите разрешение винаги получават такова.

🕒 Достъп, осигурен през налични услуги и капацитет:

Помощните и специалните училища могат да обявят паралелки за специализирано обучение на лица с интелектуални увреждания, ако няма обявени паралелки за деца с умствена изостаналост (а според данни на МОНМ, в практиката много често става дума за 2-4 души, за които се правят отделни паралелки). Учениците могат да се запишат за обучение на индивидуален план, съобразен с техните способности. Този принцип важи за децата под 16 г., както и за лица, над 16 г., след одобрение на Министъра.

🕒 Потребност от по-нататъшно проучване:

Необходимо е проучване на процедурата и документите за достъп до професионално обучение по индивидуален план.

🕒 Достъп до информация за наличната подкрепа:

Достъпът до информация за наличната подкрепа за обучение се осъществява през Регионалните инспекторати по образование по инициатива на родителите или лицето с

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

увреждане. На практика, достъпът до информация зависи от инициативността на родителите и от добронамереността на служителите.

Достъп до социална услуга

🕒 Организация на достъпа:

Направленията за ползване на социални услуги (за лица под 18 г.) и заповедите за ползване на социални услуги (за лица над 18 г.) се издават от Дирекция „Социално подпомагане”, съответно от Отдел „Закрила на детето” или Отдел „Хора с увреждания” по местоположение на социалната услуга (макар това да не е изрично разписано в регламентиращия чл. 40а на ППЗСП). Направлението се изготвя въз основа на социална оценка и заключение от Дирекция „Социално подпомагане”, по местоживее на лицето (чл. 40 на ППЗСП). За да се издаде направление, е необходимо детето/лицето да отговаря на изискванията (чл. 40 на ППЗСП), да бъде изготвен социален доклад, да бъде подадена писмена молба от родителите и да има свободен капацитет в услугата.

Изискванията за достъп до социални услуги са ДЕЛК или ТЕЛК решение, като за различните услуги се изисква различен процент на степен на увреждане (ППЗСП). Изискванията по отношение на услугата СУПЦ - в определението на услугата, дадено в Преходни и заключителни разпоредби на ППЗСП – не включват фиксиран процент на степен на увреждане, само е посочено, че такъв трябва да е определен.

🕒 Потребност от прецизиране:

- В ППЗСП не се посочва изрично за коя група увреждания се отнасят услугите, фиксира се само степента на увреждане.
- Необходимо е да се прецизира процент степен на увреждане (ако има фиксиран такъв), който е необходимо за ползване на социалните услуги в общността „Дневен център” и „Център за социална рехабилитация и интеграция”.

Лица без заключение на лекарска комисия (ДЕЛК, ТЕЛК) могат да бъдат настанени в резидента услуга или СУПЦ, като мярка за социално включване чрез прехвърляне от специализирана институция за деца.

🕒 Достъп, осигурен през налични услуги и капацитет:

Дете над 16 г. с лека умствена изостаналост, което навършва възраст и се налага да напусне специализираната институция за деца (ДДУИ или ДДФИ), може да бъде насочено в специализирана институция за възрастни или в СУПЦ.

Дете над 16 г. със семейство може да продължи обучението си в следните няколко форми:

- в професионална паралелка на професионално училище за период от 1 до 2 години;
- в помощно училище;
- в 2-3 годишен курс на професионално обучение в СУПЦ.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Достъп до социално подпомагане

🕒 Организация на достъпа:

Лицата могат да ползват интеграционни добавки по ЗИХУ, както и социална пенсия при медицинска експертиза за намалена трудоспособност над 70 % (съгласно ППЗСП и ППЗИХУ) или при намалена трудоспособност от 50% след три години трудов стаж.

Достъп до труд (съгласно Закон за насърчване на заетостта) има всеки, който с помощта на Дирекция „Бюро по труда” (ДБТ) направи заявка, че търси работа и бъде включен в общи квалификационни курсове, които се предлагат от ДБТ.

Достъп до оценка на потребностите

Заклучението на Комисията за комплексна педагогическа оценка, което дава статут на ученик със СОП, не е свързано със заплащане на такси. В същото време изискването за провеждане на психологическо изследване води до необходимостта от:

- а) консултация с детски психиатър, като дейност заплатена от НЗОК, който да изготви становището или да насочи към психолог;
- б) заплащане на консултацията с психолог.

🕒 Потребност от по-нататъшно проучване и прецизиране:

В страната има 9 детски психиатъра – брой, който е достатъчно показателен по отношение на достъпа до консултация.

Издаването на решение на ТЕЛЖ е свързано със заплащане на такси, които трябва да бъдат заплатени от:

- а) родителите;
- б) специализираната институция.

Както заплащането, така и организирането на процеса по издаване на ТЕЛЖ решение, води до затруднения за родителите и служителите в специализираните институции. Докато родителите, в повечето случаи, имат интерес да придвижат това решение, защото в резултат на него имат достъп до интеграционни добавки и социални помощи, то служителите нямат интерес да го придвижат.

Услуги и дейности за подкрепа

Общо образование

🕒 Описание на подкрепата:

Образованието е задължително до 16 г. възраст.

Основно образование се предоставя на деца с интелектуални увреждания в общообразователни училища или в специални училища. Децата с лека умствена изостаналост се насочват за интегриране в общообразователни училища.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Учениците от помощните училища, завършващи 8 кл., могат да продължат – независимо от възрастта си - в професионална паралелка в помощното училище (*Наредба 1*).

Потребност от по-нататъшно проучване:

Необходимо е проучване на условията, при които учениците, които завършват помощно училище в 8 кл., могат да продължат обучението си в общообразователно училище.

Професионално образование

🕒 *Описание на подкрепата:*

Учениците с лека умствена изостаналост могат да завършат професионално образование за клас А (работник) или клас Д (част от професия).

Обучението може да бъде в професионално училище или в професионална паралелка (когато е съчетано с общообразователна подготовка за средно образование).

Обучението може да се осъществява самостоятелно – след посещение на курс (организиран от Център за професионално обучение), предназначен за лица над 16 г. Законът е категоричен, че тези курсове не са част от годишния държавен план прием (който се отнася за институциите за професионално образование и обучение и се заплаща от държавния бюджет), (*Закон за професионалното образование и обучение*).

Възможно е обучение на деца над 16 г. в професионални паралелки на професионални гимназии или в професионални паралелки на помощни училища, по изключение, след разрешение на Министъра на образованието (както вече беше описано по-горе).

Предвиденото по Закона за професионално образование и обучение на лица над 16 г. за придобиване на професионална степен (А или Д) е организирано под формата на едногодишни курсове към Центрове за професионално обучение (които могат да бъдат организации, надлежно регистрирана като такива, но не и община).

🕒 *Потребност от по-нататъшно проучване и прецизиране:*

7 СУПЦ в страната са регистрирани като Центрове за професионално обучение (в нарушение на Закона за професионално образование и обучение, тъй като СУПЦ се администрира от общината) и издават легитимни свидетелства за придобита специалност на завършващите. 2 СУПЦ – в София и Варна, не са регистрирани като ЦПО, след отказ за регистрация. Те провеждат обучение по същите програми и издават удостоверения, които са нелегитимни, съгласно Закона за професионално образование и обучение.

Тематично разнообразие на обучението:

Децата и младежите с интелектуални увреждания имат достъп до заявените тематични професионални паралелки на помощните училища, професионалните гимназии или СУПЦ, където специалностите са сведени най-често до:

- шивач;

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

*Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз*

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

- работник в строителството;
- градинар/ работник в градинарството;
- санитар.

Предоставяните специалности в по-голяма степен съответстват на профила на квалификация на преподавателите и на наличната учебна база, а не толкова на потребностите на пазара на труда. В резултат на тази специфика, завършилите младежи често не могат да си намерят работа на пазара на труда по съответната специалност.

Професионално обучение в СУПЦ

🕒 *Описание на подкрепата:*

СУПЦ основно предоставя професионално обучение на младежи над 16 г. Центровете нямат право, според определението в ППЗСП, да предоставят обучение на по-малки ученици. Техните потребители са предимно младежи от институции, но също така и младежи, живеещи в семейства, които:

- а) са завършили етап на образование в общообразователно училище и над 16 г. не могат да продължат в следваща степен на образование;
- б) са отпаднали от общото образование, след неуспешен опит за интегриране в общообразователно училище;
- в) желаят да придобият професия, след завършване на помощно училище или среден (последен) етап на образование в гимназия;
- г) напускат институцията за деца с увреждания и не могат да бъдат насочени към друга услуга, поради липса на такава.

В СУПЦ обучението се извършва по програмите и по начин, одобрен за специалните училища – 2 или 3 годишен курс на обучение. В този период като задължителен етап на обучението е включена и учебната практика.

Няма регламентация на практика или стаж отделно извън обучението. Практиката и стажът се регламентират през договор на учебното заведение за професионално обучение със съответен работодател.

🕒 *Потребност от прецизиране:*

Специфично за предоставянето на социалната услуга СУПЦ е, че тя няма официално утвърдена от директора на АСП методика.

Методиката за предоставяне на услугата СУПЦ се изготвя от всеки директор на центъра и се одобрява от Общинския съвет и АСП.

Мнението на директорите на СУПЦ и представителите на Дирекция „Социално подпомагане” е, че е необходима обща методика за услугата.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Алтернативи на професионалното обучение

Съществуват ограничен брой алтернативи на професионалното обучение, в рамките на следните социални услуги:

- Дневен център за лица с над 50% степен на увреждане,
- Център за социална рехабилитация и интеграция, в който се организира трудотерапия (за лица с над 50% степен на увреждане).

Когати има нужда от водене на случая и координация със семейството, подкрепата трябва да се поеме от социалната услуга „Център за обществена подкрепа”.

Допълнителна социална подкрепа за лица с интелектуални увреждания

- Социална пенсия могат да получават лица, които имат над 70 % степен на увреждане или 50%, но ако покажат 3 години стаж (работа на договор).
- На пазара на труда: Лицата между 16 и 18 г. трябва да са получили като отделен случай разрешение от районна Инспекция по труда, както и съответно работодателят да е придвижил съгласуване на други документи (*по-нататъшно проучване кой придвижва запитването*).
- Младежите, завършили СУПЦ се ползват с преференции при получаване на социални помощи и за тях не се изисква 6 месечна предварителна регистрация в ДБТ – чл. 10, ал. 4, т. 7
- Завършилите СУПЦ имат право на помощ за наем по чл. 14 на ППЗСП;
- Като безработни лица могат да ползват подкрепа от ДБТ, която се състои в насочване към работодател или в записване на курс за квалификация (който не е съобразен за хора с интелектуално увреждане).

🕒 *Потребност от прецизиране и по-нататъшно проучване:*

Проектът за нов Закон за предучилищното и училищното образование предвижда завършването на образователната степен за основно образование да става след 7 кл. на 13-14 г. възраст. След това учениците със СОП (в това число с умствена изостаналост) ще бъдат насочвани към професионални училища. Запазва се задължителния характер на образованието до 16 г. Притесненията са, че ще възникне проблем с провеждането на обучение на лицата с интелектуални увреждания, поради необходимостта от различни – по-високи – стандарти за професионално обучение на лица с интелектуални увреждания, поради малкия брой на лицата в групата.

Учебно съдържание на професионалното обучение

Учебното съдържание към момента е разделено на теория и практика и няма специфика за лицата с интелектуални увреждания. За придобиване на най-елементарната степен (професионален клас А), а също и за клас Д (част от професия, например – засаждане на цветя, гладене, зашиване на джоб, измиване на чинии) се изисква ученикът

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

да премине теоретично обучение и да положи теоретичен изпит. За следващото ниво Б, което лица с лека степен на интелектуални увреждания биха могли да покрият, се изисква средно образование, както и владеене на чужд език.

🕒 Потребност от по-нататъшно проучване и прецизиране:

- Проучване на изискванията за професионално обучение, професионален клас Б.
- Прецизиране на нормативната уредба: След приемане на новия закон, се предвижда да се преразгледа и Закона за професионално образование и обучение и да се формулира придобиването на квалификационна степен през оценка на придобитите компетенции.

Специализирана трудова заетост и практика

🕒 Описание на подкрепата:

Специализирана трудова заетост е регламентирана в ЗИХУ и се предоставя в т. нар. „специализирани предприятия”, които са свързани с национално представителните организации - Съюз инвалидите, Съюз на слепите и Съюз на глухите.

🕒 Потребност от развитие на нормативната база:

По закон няма предвидени специализирани предприятия за лица с интелектуални увреждания.

Подкрепената заетост не е регламентирана. Ако някъде се предоставя, тя е дейност на друга услуга (СУПЦ, Дневен център, ЦСРИ).

Социално предприятие не е регламентирано в законодателството, макар да има различни широки дефиниции, които се прилагат, основно по програми, финансирани по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, както и като програма на Агенцията за хората с увреждания.

СУПЦ няма право да организират производствена дейност или каквото и да е дейност за социално предприемачество, която е свързана с продажба на стоки или услуги, тъй като услугата се предоставя от общинска администрация.

Подкрепа по отношение на настаняването

Предоставят се резидентни услуги на трайно институционализирани деца и лица.

Налице са две форми:

- интернат с 24 часа резидентна услуга;
- преходно жилище с почасова резидентна услуга.

Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Фондация ИСУО носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или Министерство на труда и социалната политика.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Европейски социален фонд

Инвестира във вашето бъдеще!

Асистентска подкрепа не се предлага, освен по програми за заетост или програми за социално включване, но и те обхващат основно тежките случаи и са с проектен характер с едногодишна продължителност.

Координация между системите и секторите на подкрепа

В нормативните документи, регламентиращи професионалното образование, се декларира необходимостта от специален подход, съобразен с потребностите на лицата с интелектуални увреждания.

Специален подход е предвиден в принципите на Закона за социално подпомагане и на Закона за интеграция на хората с увреждания.

Стратегическите документи включват термина „интегрирани услуги”, но не описват конкретно видовете услуги и тяхната взаимовръзка.

Потребност от по-нататъшно проучване:

Проучване за наличието на дефиниция или по-ясно описано разбиране за интегрираните услуги.

Координация по отношение на оценката на потребностите

На нормативно ниво координация между системите няма. На практика, в по-малките общини, такава е възможна, но основана на колегиалност и лична ангажираност на специалистите, работещи с деца и лица с интелектуални увреждания.

Оценката на потребностите от подкрепа в системата на образованието е затворена в границите на системата, а оценката на потребностите от социални услуги – в системата на подпомагането и социалните услуги.

Връзка между двете системи и възможност за допълване не е забранена, но не е проследимо дали реално се случва.

Реферира се към здравната система, според която се регламентират професиите, в които могат да се обучават лицата с интелектуални увреждания, както и професиите, които тези лица имат право да упражняват.

Координация по отношение на достъпа:

Всяка система изработва собствена система за достъп до услугите и собствени правила. Те се познават единствено в рамките на съответната система.

Социалните работници в Отдел „Закрила на детето” и/ или Отдел „Хора с увреждания” насочват към подходяща подкрепа и би следвало да познават и системата на образованието и свързаните с нея възможности за подкрепа за образование. Тъй като няма изградени процедури за действие, в определена ситуация знанието е само индивидуално и зависи от конкретния човек.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Координация по отношение на услугите и подкрепата

Към момента СУПЦ предоставя подкрепа на деца над 16 г., които имат нужда и възможност за професионално обучение, което не се предоставя от образователната система или - ако се предоставя - е регламентирано като „по изключение”. Капацитетът, който осигуряват и двете системи – образование и социални услуги, е малък и достъпът до подкрепа зависи от инициативността на родителите.

Двете системи се опитват да намерят решение за случаите в рамките на собствената си сфера на действие.

На практика, повечето от децата над 16 г. ако не се включват в някоя от двете системи – образование и социални услуги, остават в къщи, с намаляващи възможности за социална интеграция и активен живот, съобразно потенциала и възможностите им.

4. Заключение

Настоящият анализ ще послужи за:

- подготовка на предстоящото проучване на потребностите от социалната услуга СУПЦ в три общини, в които тази услуга се предоставя;
- разработване на модел за социално включване на млади хора с интелектуални увреждания;
- изготвяне на предложения за промени в нормативната уредба, касаеща подкрепата на млади хора с интелектуални увреждания.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

*Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз*

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Приложение 1

Анализирани нормативни и поднормативни документи

- Конституция на Р България
- Закон за интеграция на хората с увреждания
- Закон за защита от дискриминация
- Закон за социалното подпомагане и Правилник за прилагане на ЗСП
- Закон за насърчаване на заетостта
- Закон за народната просвета и Правилник за прилагане на ЗНП
- Закон за закрила на детето и Правилник за неговото прилагане
- Закон за професионалното образование и обучение и Правилник за прилагане на ЗПОО
- Закон за здравето
- Закон за държавния служител
- Закон за корпоративното подоходно облагане
- Закон за данъците върху доходите на физическите лица
- Национален план за действие по заетостта - <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/NPDZ-2012.pdf>
- Проект на Закон за предучилищното и училищното образование
- Наредба за медицинската експертиза, Приета с ПМС № 87 от 05.05.2010 г.
- Наредба № 1 от 2009 г. за за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания
- Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца
- Методики за предоставяне на социалната услуга в общността СУПЦ в общините София, Пловдив и Свищов

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0091-C0001

„Мога да съм полезен - Модел за социално включване на младежи с интелектуални увреждания”

*Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз*

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Приложение 2

Анализирани стратегически документи

- Програма на правителството на европейското развитие на България (2009-2013 г.)
- Европа 2020: Национална програма за реформи (*актуализация 2012 г.*)
- Национална стратегическа референтна рамка на България – 2007-2013 г.
- Съвместен меморандум по социално включване на Р България
- Стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г.
- Дългосрочна стратегия за заетост на хората с увреждания 2012 – 2020 г.
- Национален план за действие по заетостта през 2012 г.
- Оперативни програми: Развитие на човешките ресурси, Регионално развитие, Конкурентноспособност, Транспорт, др.
- Национален план за интегриране на деца със СОП и хронични заболявания в системата на народната просвета (проект!)
- Областни стратегии за развитие на социалните услуги (в целевите общини)
- Общински стратегии за развитие на социалните услуги (в целевите общини)